

DR. JAN PIEKAŁKIEWICZ

PRZYBLIŻONE OBLICZENIA ODSETKA GŁOSUJĄCYCH PRZY WYBORACH DO SEJMU W 1935 R.

Dane o liczbie głosów oddanych przy wyborach do Sejmu w poszczególnych okręgach nie zostały ogłoszone. Natomiast ogłoszono liczbę głosów otrzymanych przez wszystkich kandydatów w poszczególnych okręgach. Liczba głosów oddanych jest wyższą od połowy głosów otrzymanych przez wszystkich kandydatów po pierwsze wskutek unieważnienia części głosów, po drugie wobec możliwości oddania przez wyborców głosów na jednego tylko kandydata.

Przy istniejącej ordynacji wyborczej głosy mogły być unieważnione głównie w tych wypadkach, gdy tego wyraźnie chciał wyborca — nie wkładając do koperty kartki, przekreślając ją lub stawiając kreski większej liczbie kandydatów aniżeli dwóm. Dlatego też można uważać, że kartki unieważnione są zasadniczo równoznaczne z nieoddaniem głosu.

Głosowanie tylko na jednego kandydata należy zaliczyć do wyjątków, gdyż wyborca, który uważał za możliwe lub konieczne głosować stawiał kreski przy dwóch kandydatach.

Można więc uważać, że połowa głosów oddanych w okręgu na wszystkich kandydatów odpowiada liczbie osób biorących faktyczny udział w wyborach.

Dane o liczbie głosów oddanych w poszczególnych okręgach na wszystkich kandydatów zostały wzięte z *Gazety Polskiej* z dnia 10 września 1935 r.

Dane dotyczące liczby uprawnionych zostały ogłoszone jedynie dla województw, natomiast brak takowych dla poszczególnych okręgów wyborczych.

Porównanie liczby osób uprawnionych do głosowania w poszczególnych województwach w 1930 r. i w 1935 r. wykazuje następujące ich ustosunkowanie:

Liczba uprawnionych do głosowania		
Województwo	w roku 1930	w roku 1935 ¹⁾
Warszawa miasto	711 107	731 113
Warszawskie	1 205 522	1 238 664
Łódzkie	1 318 651	1 368 899
Kieleckie	1 390 006	1 423 804
Lubelskie	1 207 067	1 197 996
Białostockie	821 017	846 684
Wileńskie	626 800	652 272
Nowogródzkie	486 728	522 989
Poleskie	492 762	529 096
Wołyńskie	881 453	969 515
Tarnopolskie	831 344	838 613
Stanisławowskie	788 610	795 036
Lwowskie	1 546 922	1 617 529
Krakowskie	1 160 388	1 086 220
Śląskie	676 695	750 547
Poznańskie	1 108 830	1 156 659
Pomorskie	537 376	556 711
P o l s k a — ogółem	15 791 278	16 282 347

Jak widzimy we wszystkich województwach, za wyjątkiem Lubelskiego i Krakowskiego, liczba uprawnionych do głosowania w roku 1935 była wyższą niż w roku 1930. Można to wytłomaczyć tem, iż chociaż granica wieku uprawniająca do głosowania została podniesioną z 21 do 24 lat, to jednakże przybyła nowa kategoria wyborców — wojskowi oraz zwiększyła się liczba ludności wskutek jej przyrostu.

Jeżeli więc przyjmiemy, iż liczby uprawnionych do głosowania w poszczególnych okręgach w roku 1935 były równe liczbie uprawnionych w roku 1930, to popełnimy naogół błąd w kierunku zmniejszenia liczby uprawnionych, a ustosunkowując liczbę głosujących do uprawnionych, popełnimy błąd w kierunku zwiększenia tego odsetka.

Porównanie odsetka głosujących w 1935 r., to jest połowy sumy głosów oddanych na wszystkich kandydatów w stosunku do uprawnionych w roku 1930 i w 1935 r. przedstawia się jak następuje:

¹⁾ Według danych ogłoszonych przez Pata — Kurjer Poranny z 10 września 1935 r.

Odsetek głoszących w 1935 r.

Województwa	Odsetek głoszących w stosunku do upra- wnionych w 1930 r.	Odsetek głoszących w stosunku do upra- wnionych w 1935 r.
Warszawa miasto	23,1	22,4
Warszawskie	29,9	29,1
Łódzkie	29,2	28,1
Kieleckie	29,3	28,7
Lubelskie	29,6	29,8
Białostockie	45,8	44,4
Wileńskie	35,2	33,8
Nowogródzkie	59,7	55,6
Poleskie	63,6	59,2
Wołyńskie	64,8	58,9
Tarnopolskie	61,1	60,5
Stanisławowskie	39,1	38,8
Lwowskie	37,8	36,1
Krakowskie	32,9	35,2
Śląskie	56,8	51,2
Poznańskie	24,7	23,7
Pomorskie	29,8	28,7
P o l s k a — ogółem	38,3	37,1

Jak widzimy tylko w województwie lubelskiem i krakowskiem stosunek głoszących w 1935 r. do uprawnionych w tymże roku jest nieco wyższy niż stosunek głoszących w 1935 r. do uprawnionych w 1930 r., w pozostałych województwach odsetek jest niższy, w niektórych województwach jak wołyńskie, nowogrodzkie i poleskie nawet znacznie niższy.

Jeżeli więc przy dalszych obliczeniach dla poszczególnych okręgów przyjmiemy liczbę uprawnionych do głosowania w 1930 r. jako liczbę uprawnionych do głosowania w 1935 r., to obliczony przez nas odsetek głoszących będzie naogół wyższy od rzeczywistego.

Przy obliczeniach wyników poszczególnych okręgów dane o liczbie uprawnionych w 1930 r. i odsetek głoszących w 1930 r. przystosowaliśmy do okręgów wyborczych obowiązujących w 1935 r. Wobec skasowania niektórych powiatów, przyczem części tych powiatów były przydzielone do różnych powiatów, przeprowadzono korektywę przydzielając gminy do nowych powiatów, przyczem mogły zająć zresztą niewielkie omyłki.

Bardzo charakterystycznym jest wysoka liczba głosów unieważnionych, która jednak nie została ogłoszona. Możemy ją obli-

czyć w przybliżeniu dla poszczególnych województw biorąc liczbę osób, które głosowały według komunikatu Pata (Kurier Poranny z dnia 10 września 1935 r.) i odejmując od niej liczbę głosów oddanych na wszystkich kandydatów, podzieloną przez dwa.

Przybliżony szacunek głosów unieważnionych

Województwa	w roku 1935		
	Głosowało osób	Głosów ważnych	Głosów nieważn.
Warszawa miasto . . .	220 082	164 333	55 794
Warszawskie	505 285	360 614	144 671
Łódzkie	501 829	385 269	116 560
Kieleckie	526 140	408 796	117 344
Lubelskie	480 024	358 135	121 889
Białostockie	482 856	376 266	106 590
Wileńskie	276 901	221 085	55 816
Nowogródzkie	336 693	291 207	45 486
Poleskie	356 347	313 712	42 635
Wołyńskie	632 213	571 424	60 789
Tarnopolskie	491 107	507 629	?
Stanisławowskie	329 187	308 634	20 553
Lwowskie	701 344	584 811	116 533
Krakowskie	469 354	382 364	86 990
Śląskie	577 333	384 792	192 541
Poznańskie	436 539	274 732	161 807
Pomorskie	252 452	160 310	92 142
Razem	7 575 686	6 054 113	1 521 573 *

Zwraca uwagę, że w województwie tarnopolskiem połowa głosów oddanych na poszczególnych kandydatów jest wyższą od liczby osób, które oddały swe głosy.

Wysunięte poprzednio przypuszczenie, że wyborcy świadomie unieważniali oddawane kartki, znajduje w powyższym zestawieniu sałkowitzkie potwierdzenie. O ileby kartki unieważniano wskutek nieświadomości wyborców co do przepisów dotyczących głosowania, to wówczas procent głosów nieważnych w stosunku do liczby głosów oddanych musiałby być najwyższym w województwach o niższym poziomie kulturalnym. W rzeczywistości jednak jest odwrotnie: odsetek głosów nieważnych w stosunku do ogólnej liczby głosujących wynosi w województwie wołyńskim — 9,6%, poleskiem — 12/6, nowogródzkiem 13,5%, a natomiast w m. st. Warszawie 25,3%, woj. śląskiem 33,4%, pomorskiem 36,6% i poznańskim 37,0%. Ogólny odsetek głosów nieważnych w całej Polsce bez woj. tarnopolskiego wynosi 21,5%.

* Bez województwa tarnopolskiego.

Ogólne zestawienie okręgów według odsetka głoszących przedstawia się jak następuje:

Liczba okręgów wyborczych w których odsetek głoszących wynosił:					
Odsetek głoszących	Wojew. centralne	Wojew. wschodnie	Wojew. południowe	Woj. zach. i śląskie	Ogółem Polska
do 14,9	3	—	—	—	3
15,0—19,9	2	—	—	1	3
20,0—24,9	13	—	1	4	18
25,0—29,9	3	—	2	2	7
30,0—34,9	8	2	9	4	23
35,0—39,9	9	2	5	2	18
40,0—44,9	2	2	2	1	7
45,0—49,9	1	1	2	—	4
50,0—54,9	2	—	—	3	5
55,0—59,9	—	3	2	—	5
60,0—64,9	—	3	3	—	6
65,0—69,9	—	—	1	—	1
70,0—74,9	—	2	—	—	2
75,0—79,9	—	1	—	—	1
80,0—84,9	—	1	—	—	1
Razem	43	17	27	17	104

Przy każdych wyborach pewien odsetek obywateli nie bierze udziału w głosowaniu, nie można więc liczyć ściśle biorąc, że odsetek niegłoszących wypowiedział się przeciwko obecnemu systemowi wyborczemu. Jednakże można uważać, że różnica pomiędzy odsetkiem wyborców biorących normalnie udział w głosowaniu, a odsetkiem głoszących w 1935 r. wyraża głosowanie na rzecz opozycji. Jeżeli przyjmiemy odsetek głoszących w 1930 r. za normalny, to możemy, porównując odsetek głoszących w 1930 r. i 1935 r., zmierzyć natężenie opozycji w poszczególnych okręgach. Jeżeli dwukrotny odsetek głoszących w 1935 r. jest wyższy od odsetka głoszących w 1930 r., to można powiedzieć, że większość wyborców biorących zwykle udział w wyborach wypowiedziała się za obecnym systemem wyborczym, gdyż znaczy to, że więcej niż połowa obywateli biorących normalnie udział w wyborach głosowała z tych lub innych powodów.

W województwach centralnych tylko w 8 okręgach na 43 dwukrotny odsetek głoszących w 1935 r. jest wyższy niż odsetek głoszących w 1930 r. Należą tu okręgi: Płock, Koło, Sandomierz, Chełm, Biała Podlaska, Białystok, Łomża i Suwałki.

W województwach wschodnich we wszystkich 17 okręgach podwójny odsetek głoszących w 1935 r. był wyższym niż odsetek gło-

sujących w 1930 r. W 5 okręgach (Nowogródek, Baranowicze, Kowel, Kobryń i Sarny) odsetek głosujących w 1935 r. był nawet wyższy niż w 1930 r.

W województwach południowych dwukrotny odsetek głosujących był wyższy niż w 1930 r. w 15 okręgach, a niższy w 12 (Staniśławów, Kołomyja, Kałusz, Drohobycz, Sambor, Sanok, Rzeszów, Łańcut, Bochnia, Jasło, Nowy Sącz, Wadowice).

W województwach zachodnich ani w jednym z okręgów podwójny odsetek głosujących w 1935 r. nie był wyższy niż w 1930 r., natomiast w woj. śląskiem był wyższy w 4 okręgach (2 okręgi Katowic, Rybnik i Bielsk), razem więc w woj. zachodnich i śląskiem był wyższy w 4 okręgach na 17 okręgów.

Wyniki wyborów do Sejmu w 1935 roku

Nr. Okręgu	O k r ę g	Liczba głosów ważnych, oddanych ¹⁾	% głosujących ¹⁾	% głosujących w 1930 r.
1-6	M. Warszawa	164 333	23,1	64,7
7	Warszawa	36 942	24,6	63,7
8	Pułtusk, Radzymin, Mińsk Maz.	51 782	33,4	73,6
9	Mława, Ciechanów, Przasnysz, Maków	45 076	30,1	80,5
10	Sierpc, Rypin, Lipno	46 565	37,2	82,3
11	Włocławek, Nieszawa, Kutno	33 131	18,2	79,6
12	Płock, Płońsk, Gostynin	56 687	39,8	78,6
13	Łowicz, Sochaczew, Błonie	42 588	26,5	79,4
14	Skierniewice, Grójec, Rawa Maz.	47 843	33,7	76,6
15-17	Łódź - miasto	51 950	14,5	74,1
18	Łódź, Łęczyca	47 462	32,7	81,8
19	Koło, Konin	74 433	52,3	85,7
20	Kalisz, Turek	39 887	28,4	81,9
21	Sieradz, Łask	62 960	37,6	89,5
22	Piotrków, Brzeziny	38 523	21,2	80,5
23	Radomsko, Wieluń	70 054	37,4	75,5
24	Kielce, Włoszczowa	46 820	31,4	76,5
25	M. Częstochowa, Częstochowa	33 963	24,3	77,4
26	Zawiercie, Olkusz	34 157	24,1	77,3
27	M. Sosnowiec, Będzin	64 456	35,9	79,4
28	Jędrzejów, Miechów, Pińczów	36 392	20,9	74,3
29	Sandomierz, Stopnica	42 062	40,0	70,0
30	Opatów, Ilza	48 762	30,1	81,1

¹⁾ Obacz uwagi na str. 65* i 67*.

Nr. Okregu	O k r ę g	Liczba głosów ważnych, oddanych ¹⁾	% głoszących ¹⁾	% głoszących w 1930 r
31	Końskie, Opoczno	53 014	36,5	79,0
32	M. Radom, Radom, Kozienice	49 170	28,1	77,4
33	M. Lublin, Lublin	33 037	23,9	73,1
34	Pulawy, Janów	24 013	15,4	65,1
35	Zamość, Bilgoraj, Tomaszów	57 300	29,7	72,0
36	Chelm, Krasnystaw, Hrubieszów	80 787	39,2	61,9
37	Biała Podlaska, Włodawa, Radzyń	60 689	36,8	61,2
38	Luków, Garwolin, Lubartów	67 169	35,6	73,6
39	Siedlce, Sokolów, Węgrów	35 140	21,7	76,8
40	M. Białystok, Białystok, Szczuczyn	68 240	44,3	74,5
41	Ostrów Mazow., Wysoko-Maz., Bielsk	61 453	31,1	66,1
42	Łomża, Ostrołęka	65 555	46,6	73,4
43	Suwalki, Augustów, Sokółka	74 911	52,9	73,5
44	Grodno, Wolkowysk	106 107	55,6	75,1
45—46	M. Wilno i Nowa Wilejka	43 299	37,6	64,9
47	Wilno—Troki bez m. Nowej Wilejki, Święciany	51 597	30,7	59,8
48	Dzisna, Brasław, Postawy	63 307	33,1	55,1
49	Oszmiana, Wilejka, Mołodeczno	62 382	41,2	57,8
50	Lida, Wolożyn	65 826	46,2	61,6
51	Nowogródek, Szczuczyn, Slonim	107 669	60,8	58,6
52	Baranowicze, Nieśwież, Stółpce	117 712	70,7	67,6
53	M. Brześć n/Bugiem, Brześć, Prużany	61 348	44,1	71,9
54	Kobryń, Drohiczyn, Kosów, Kamień Koszyrski	139 164	78,9	65,6
55	Pińsk, Luniniec, Stolin	113 200	65,7	69,6
56	Łuck, Horochów	100 031	58,1	64,4
57	Kowel, Luboml, Włodzimierz	130 231	64,6	57,1
58	Sarny, Kostopol	111 015	81,0	61,6
59	Równe, Zdobunów	113 854	70,5	71,6
60	Krzemień, Dubno	116 293	55,7	66,6
61	Tarnopol, Zharaz, Skalat	95 825	47,5	79,2
62	Złoczów, Kamionka, Radziechów, Brody	105 635	55,3	71,8
63	Brzeżany, Przemyślany, Zborów	94 600	67,0	77,1
64	Buczacz, Trembowla, Podhajce	101 427	63,3	81,7
65	Czortków, Kopyczyńce, Borszczów, Zaleszczyki	110 142	60,8	75,5
66	Stanisławów, Tlumacz, Nadwórna	76 838	34,6	78,3
67	Kołomyja, Horodenka, Śniatyń, Kossów	75 152	32,9	79,3
68	Kałuż, Rohatyn, Dołina	57 214	31,9	82,2

¹⁾ Obacz uwagi na str. 65* i 67*.

Nr. Okręgu	Okręg	Liczba głosów ważnych, oddanych ¹⁾	% głosujących ¹⁾	% głosujących w 1930r.
69	Stryj, Zydaczków, Bóbrka	99 430	60,2	80,7
70—71	M. Lwów	58 905	33,2	65,6
72	Lwów, Gródek Jag., Mościska	93 444	59,8	80,2
73	Sokal, Żółkiew, Rawa, Lubaczów	89 617	42,6	73,6
74	Przemysł, Jarosław, Jaworów	72 122	36,7	72,5
75	Drohobycz, Rudka	45 887	32,3	72,3
76	Sambor, Dobromil, Turka	64 485	38,6	78,1
77	Sanok, Lesko, Krosno	55 727	34,3	72,5
78	Rzeszów, Brzozów, Kolbuszowa	61 831	35,3	74,5
79	Lajcut, Przeworsk, Nisko, Tarnobrzeg	42 793	29,1	74,0
80—81	M. Kraków	49 929	36,9	60,0
82	Kraków, Chrzanów	76 761	49,5	77,0
85	Bochnia, Limanowa, Brzesko	36 166	21,5	80,1
84	Tarnów, Dąbrowa, Mielec	64 955	44,3	81,2
85	Jasło, Ropczyce, Gorlice	50 890	31,0	80,3
86	Nowy Sącz, Nowy Targ	43 310	27,4	78,7
87	Wadowice, Żywiec, Myślenice	60 353	32,6	73,4
88—89	M. Katowice, m. Chorzów, Katowice	133 592	50,7	68,6
90	Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Lubliniec	81 499	38,4	92,8
91	Rybnik, Pszczyna	98 688	53,4	89,8
92	M. Bielsk, Bielsk, Biała, Cieszyn	71 013	44,3	76,7
93—94	M. Poznań	42 965	30,9	80,7
95	Poznań, Oborniki, Czarnków, Międzychód, Szamotuly, Nowy Tomyśl	44 488	24,4	88,6
96	Leszno, Wolsztyn, Kościan, Srem, Gostyń, Rawicz	57 821	21,1	91,4
97	Ostrów Wielkop., Kępno, Krotoszyn, Jarocin	33 883	18,5	87,0
98	M. Gniezno, Gniezno, Środa, Września, Wągrowiec	33 280	27,5	84,6
99	M. Inowrocław, Inowrocław, Mogilno, Żnin, Szubin	28 156	20,5	84,3
100	M. Bydgoszcz, Bydgoszcz, Wyrzysk, Chodzież	54 139	34,6	87,7
101	M. Toruń, Toruń, Chełmno, Wąbrzeźno	33 123	30,1	85,3
102	M. Grudziądz, Grudziądz, Brodnica, Lubawa, Działdowo	34 331	27,9	80,5
103	Chojnice, Sępólno, Tuchola, Świecie, Starogard	59 750	38,0	77,5
104	M. Gdynia, Morski, Kartuzy, Kościerzyna, Tczew	33 106	22,3	83,9

¹⁾ Obacz uwagi na str. 65* i 67*.